

Vajdasági romaszervezetek kapacitásbővítése 2008

AUTONÓMIA
ALAPÍTVÁNY

AUTONÓMIA
FOUNDATION

A 8 milliós Szerbiában mintegy 500 000 roma él. A rendelkezésre álló adatok alapján a szerbiai romák mindössze 4,6 %-a rendelkezik középiskolai végzettséggel, s csupán 0,2 %-uk jut el a felsőoktatásba, és ők adják a szerbiai szegények derékhatát. Ezekből az adatokból is látszik, hogy a számok szintjén a helyzet hasonló mint Magyarországon. Ugyanakkor Magyarországon a rendszerváltást követően százszámra alakultak roma szervezetek, melyek közül mára több tucat kiemelkedő munkát végez, míg ez a folyamat Szerbiában lassan indul be.

A Szerb Köztársaság „Romák integrációját segítő és újabb jogosítványokat biztosító stratégia” címmel 2002 végén készítette stratégiáját, amely négy prioritási területet fogalmaz meg: oktatás, lakóhely/lakhatás, foglalkoztatás, a széttelepített romák gondjai.

A szerbiai cigányok sokszínűek: 37%-a beszéli a szerb nyelvet elfogadható szinten, a többiek albánul, magyarul vagy csak romanyelven kommunikálnak. A közeljövőben várhatóan több ezer (egyes becslések szerint akár százezer) roma nemzetiségű polgárt toloncolnak vissza Nyugat-Európából.

Szerbia aláírta az EU-val ezeknek a menekülteknek a visszafogadását, ami vélhetően feszültségekhez fog vezetni, mivel ezek az emberek Koszovóból menekültek az EU-ba. A szerbiai romák problémájának megoldása ugyanúgy, mint bármely más országban összetársadalmi ügy. Egészséges és fenntartható társadalmi gazdasági fejlődés Szerbiában sem képzelhető el az egyre növekvő számú és egyre inkább elszegényedő, az állam számára egyre több terhet jelentő inaktív roma lakosság társadalmi-gazdasági integrációja nélkül.

A demokratizálódási folyamatnak köszönhetően egyre több civil szervezet jön létre, melyek hozzájárulnak egy plurális társadalom létrejöttéhez. A roma civil szervezetek legtöbbször a semmiből építkeznek, küzdenek meg a kisebbségi lét nehézségeivel úgy, hogy a közben azok sincsenek feljűk bizalommal, akikkel egy anyanyelvet beszélnek és akikkel évszázadok óta együtt élnek. Ezek a szervezetek szűkös anyagi körülmények közepette, csak önkéntes alapon tudnak működni, ezért tevékenységük nem eléggé átgondolt és szervezett, fennmaradásuk gyakran csupán csak egy szűk kör lelkes hozzáállásának köszönhető. Gondjaikon jelentős mértékben javíthatna,

munkájukkal példát mutathatnának az öngondoskodásra, tevékenységüket értékesebbé tehetnék, ha nagyobb bizalmat és több segítséget kapnának.

Elszigeteltségük miatt beszűkültek a pályázati lehetőségeik is, a sokszoros kudarcok felőrlik őket, gyorsan elvesztik motiváltságukat, holott minden helyi közösségnek, beleértve a helyi önkormányzatokat is, meg kellene becsülni azokat, akik tenni akarnak sorsuk jobbra fordításáért. A roma szervezetek ezidáig nem igazán tudták élni a lehetséges magyarországi kapcsolatokkal és tapasztalatokkal sem, pedig például a magyar nyelvet is beszélő vajdasági szervezetek számára az akadálymentes nyelvi kommunikáció is adott lenne.

A Magyar Külügyminisztérium által támogatott projekt célja a vajdasági roma szervezetek, projektek és kezdeményezések közti kapcsolatok erősítése, elfogadottságuk és ismertségük növelése; a szervezetek igényfelmérésen alapuló kapacitásbővítése és fejlesztése; magyarországi roma szervezetek által végrehajtott példaértékű fejlesztési projektek adaptálásának előkészítése volt.

Az Autónia Alapítvány fő partnere az Európai Unió Pályázati Szakértők Vajdasági Egyesülete. Az EUPSzVE vállalta a szervezési feladatokat vajdasági

részét, mivel megfelelő tapasztalattal rendelkeznek ezen a téren (Vajdasági Ifjúsági Játékok, Civilfórum, Zentai Európánapok) és széleskörű civil és önkormányzati kapcsolataik vannak az egész Vajdaság területén.

A projekt során vajdasági már bejegyzett roma- illetve pro-roma szervezetek adatainak összegyűjtését, tevékenységeik, eredményeik és képzési igényeik felmérését és összegzését vállaltuk. Adatbázisunkba 120 szervezet került, amelyek közül ötvenet választottunk ki személyes látogatásra. A legjobbnak tűnő 21 roma szervezetet hívtuk meg a képzésre azzal, hogy még legalább nyolc egyesületet létszám túllépés miatt kénytelenek voltunk visszautasítani. A kiválasztásnál az eddigi tevékenység, kapacitás figyelembevétele mellett törekedtünk arra is, hogy amennyire csak lehetséges képviseltesse magát a színes vajdasági roma társadalom minden csoportja (magyar, szerb, muzulmán romák, különböző vallási felekezetűek, az itt élő különféle népcsoportok – ashkálíkok, lovárok, gurbitások, ungomák stb.). A felmérések alapján meghatároztuk a négy legfontosabb fejlesztési irányt, és négy hosszú távú fejlesztő foglalkozást szerveztünk összesen mintegy 30 fő számára.

A projekt sikeres végrehajtásához koordinációs irodát működtettünk Zentán egy részmunkaidős alkalmazottal. Az iroda feladata az volt, hogy vegyen részt a projekt résztvevőinek kiválasztásában és a szerbiai oldalon koordinálja az eseményeket.

A képzés után a résztvevők számára két háromnapos mikrobuszos tanulmányutat (15 fő két alkalom) szerveztünk példaértékű magyarországi roma projektekhez. Majd 18 mentorálási napot szántunk azoknak a szervezeteknek segítségére, amelyek ezt igényelték és amelyeknek alkalmas projektötletük volt.

A zárókonferenciára a cigányszervezetek, a sajtó mellett meghívást kaptak a helyi közösségek (önkormányzatok), más civilszervezetek valamint a tartomány képviselői és lehetséges további adományozók is. A projektről magyar és szerb nyelven kiadványt hoztunk létre, amely a szervezetek listáját, történetüket, jelenlegi tevékenységüket tartalmazta, és a program eredményeit interneten is megjelentettük a résztvevő partnerszervezetek saját honlapjain.

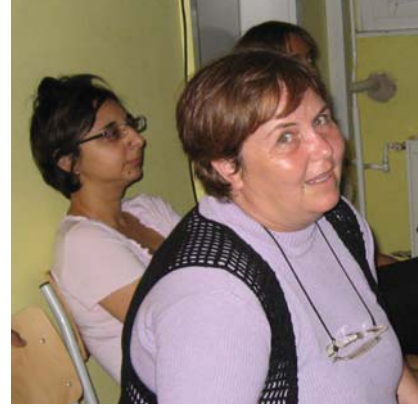

A projekt pozitívumai:

- Feltűnően nagy volt az érdeklődés nem csak a civil szervezetek, hanem a helyi önkormányzati tisztségviselők (helyi közösségek) részéről is.
- Sikerült sokszínű csoportot létrehozni – a Vajdaságban élő jelentősebb roma népcsoportok képviselőit biztosítani.
- A hallgatók aktívak voltak, örömmel vettek részt a csoportos feladatok megoldásában, vitáztak.
- A vajdasági kiserégiók (Bácska, Bánát, Szerémség) roma civilszervezetei képviseltetik magukat
- A csoport átlag képzettsége magas szintűnek volt mondható, néhányan általános iskolával rendelkeznek, a többség érettségizett, míg volt két felsőfokú képzettségű hallgatónk is, ugyanakkor a képzők alkalmazkodni tudtak az alacsonyabb iskolai végzettségűek igényeihez is.
- A képzések helyszínét jól választottuk ki, mivel ugyanazon a helyen voltak a képzések, elszállásolás és az étkeztetés

Akadályozó körülmények:

- Amiatt, hogy a képzésnek volt egy létszámkorlátja, korlátozott túljelentkezés miatt több mint nyolc jó potenciállal rendelkező szervezetet kénytelenek voltunk visszautasítani.
- A Vajdaságban a közlekedési összeköttetések nagyon rosszak, különösen hétvégeken. Sokan küzdöttek utazási nehézségekkel, ezért kénytelenek voltak saját gépkocsit használni, ami megemelte a költségeket.
- A nagyfokú érdeklődés ellenére tapasztalható volt bizonyos lemorzsolódás. Négy hallgatót kénytelenek voltunk kizárni a további munkából mivel alapvető elvárás volt, hogy minden képzési napon részt kell venni mindenkinek. Így azok, akik az első alkalomnak csupán az első napján jöttek el, már nem jöhettek a második alkalomra.

- A legnagyobb gondot az utazással kapcsolatos szervezés, ezen belül a résztvevők vízumügyintézése jelentette: Az Autónia Alapítvány, mint lebonyolító elkészítette a meghívóleveleket, ugyanakkor nem volt lehetséges a projekt keretében csoportos meghívás alkalmazása, minden egyes résztvevő esetében külön-külön kell a meghívást intézni. A meghívólevél elfogadtatása és vízumügyintézés több mint négy hetet vett volna igénybe, de a Külügyminisztérium segítségével azonban sikerült ezt a folyamatot némileg lerövidíteni, így mindenki részt tudott venni az utazáson.
- A nagy résztvevői létszám miatt gondot jelentett a tanulmányút résztvevőinek személyének meghatározása, mivel a tanulmányút résztvevői létszáma, a költségvetés miatt korlátos.

Kutatási összefoglaló

*Tudástranszfer a vajdasági roma civil szervezetek körében program
KÜM-NEFE/699*

Az adatfelvétel célja

A program keretében lebonyolított adatgyűjtésünk célja kettős volt: Pontos képet szerettünk volna szerezni arról a közegről, ami a későbbiekben a várható uniós források felhasználásának háttérét fogja jelenteni. Mennyire felkészültek a roma vagy romákért dolgozó NGO-k a közösségek érdekében végrehajtandó projektek fejlesztésére és végrehajtására; milyen közegben, együttműködési keretek közt dolgoznak; mik az erőforrásaik, milyen célokat tűztek ki maguk elé?

Az adatgyűjtés másik célja szorosan a projekt végrehajtásához kapcsolódik: A projekt lebonyolításának elengedhetetlen része, hogy tisztában legyünk a résztvevők igényeivel és elvárásaival. A képzési blokkokat és tanulmányutakat csak úgy tudtuk a résztvevők igényeinek megfelelően megtervezni, ha előtte megkérdeztük, milyen elvárásokat kell majd kielégítenie ezeknek a projektelemeknek.

Jelenleg nem létezik olyan adatbázis a Vajdaságra vonatkozóan, amelyből pontos számot kaphatnánk a roma vagy romákkal foglalkozó civil szervezetek számára vonatkozóan. Ebből következően olyan felmérésről sem tudunk, ami ezeknek a civil szervezeteknek a számszerűsíthető leírását adta volna. E tekintetben – még ha az adatfelvétel több szempontból sem állná ki a reprezentativitás próbáját – hiánypótlónak tekinthetjük felmérésünket.

A projekt lebonyolításával a vajdasági roma szervezetek forrásszerző- és projektlebonyolító kapacitását kívántuk javítani, így az egyik fő tevékenységünk a programban a támogatásosztó szervezetek és a programban résztvevő civil szervezetek közti kapcsolat építése volt. A pályázati rendszer hatékonyságának növelésének elengedhetetlen feltétele, hogy a lebonyolítók, támogatók alapos információval rendelkezzenek a potenciális pályázói körre vonatkozóan. Ugyanígy, a célcsoport (roma közösségek) igényeinek és lehetőségeinek felmérése is fontos feladat – ehhez a roma szervezetek körében végzett adatgyűjtés jó lehetőséget kínált.

Az adatfelvétel módszere

A Vajdaságban¹, a hivatalos statisztikák² szerint a kutatási időszakban 561 bejegyzett civil szervezet működött. (Több, a szektort jól ismerő szakember szerint azonban a valóban működő civil szervezetek száma a valóságban ennél magasabb lehet. Példaként említhető a kishegyesi község, ahol a központi nyilvántartás mindössze négy szervezetről tud, ugyanakkor a községnél 27 – változatos formájú és tevékenységű – bejegyzett szervezetről tudnak. E szervezetek közt akadnak mezőgazdasági önképző, de vadásztársaságok is.)

A működő civil szervezetek körében 130-150-re tehető a roma vagy romákért dolgozók száma. Ez – hivatalos adatok hiányában – természetesen csak becslés, de mind a kutatás, mind a több forrásból származó információ ezt a nagyságrendet támasztotta alá.

A kutatás előkészítésekor a legnagyobb kihívást az jelentette, hogy miként tudunk egy olyan listát készíteni, amely tartalmazza e szervezetek legtöbbszörét, mivel – mint láttuk – a nem roma civil szervezetekre vonatkozó adatbázis pontosságával kapcsolatban is kétségek merülnek fel. A roma szervezetekkel kapcsolatban még nehezebb a helyzet, hiszen ilyen típusú hivatalos statisztika Szerbiában sem létezik, másfelől nehéz is volna kategorizálni a sok nem (vagy nem csak) romák által alapított, működtetett, de tevékenységével részben vagy egészében a roma közösséget szolgáló civil szervezetet.

1 Mivel a projekt kizárólag a Vajdaság területén valósult meg, így az adatfelvétel esetében is ez jelentette a földrajzi lehatárolást.

2 http://www.fondrnps.org.yu/cs/nvo_pretraga.php

Szerencsére az Újvidéken működő *Roma Inklúzió Iroda* rendelkezett egy címlistával a roma vagy romákért dolgozó civil szervezetekre vonatkozóan. A listán 124 vajdasági szervezet szerepelt. Ez majdnem teljeskörűnek tekinthető, ha a korábbi adatokat tekintjük. Adatgyűjtésünket e lista felhasználásával végeztük.

Előzetes várakozásunknak megfelelően a 124 szervezet közül, amelyet munkatársaink megkerestek csupán 58 bizonyult működőnek. E feltételnek az a szervezet felelt meg, ahol találtunk olyan személyt, aki a szervezetről érdemi információt tudott adni (1.), az illető állítása szerint működik a szervezet (2.), számot tudott adni bármi, valódi tevékenységről az elmúlt egy évben (3.). E kört tekintettük az adatgyűjtés bázisának. Személyes felkeresésük után 48 feldolgozható kérdőívünk maradt³.

Az adatfelvétel időpontja 2008. július-augusztusa volt.

A szervezetektől kérdőíves technikával szereztünk adatokat a következő főbb kérdéscsoportokra vonatkozóan:

- Szervezet alapításának háttere (alapítók, alapítói szándék);
- szervezeti háttér (munkatársak, önkéntesek, finanszírozás);
- fejlődési irányok, célok;
- korábbi tapasztalatok;
- képzési-fejlesztési igények.

A kérdezés szerb nyelven folyt. A kérdőíveket szerb nyelven rögzítettük, az adatbevitel során történt meg a magyarra fordítás.

3 E 48 szervezetből lett kiválasztva az a 22, amely részt vehetett a program képzési és tanulmányút részében.

A nem működő szervezetek számára is készítettünk egy kérdőívet, mert szeretnénk volna megtudni a kudarc, illetve „tetszhalott állapot” okát, de sajnos olyannyira nehéz volt értékelhető információkat kapnunk (kompetens válaszadókat találni), hogy az adatgyűjtésnek ezt a részét elvetettük.

A válaszadókról

A válaszok feldolgozásánál, illetve értelmezésénél figyelembe kell venni az egyes szervezetek közti nagyságrendi különbséget és a nagymértékben eltérő hátteret: Kérdezetteink közt előfordult községi (önkormányzati) háttérrel létrehozott, erős külföldi donorkapcsolatokkal rendelkező (romákért, de nem romák által működtetett) és éppenhogy megalakult, semmiféle tapasztalattal és infrastruktúrával nem rendelkező szervezet.

Fiatal szervezeteknek számítanak a válaszadók:

A szervezetek alakulásának éve	Szervezet	%
1998	3	6,3
1999	2	4,2
2000	2	4,2
2001	3	6,3
2002	7	14,6
2003	7	14,6
2004	8	16,7
2005	8	16,7
2006	2	4,2
2007	5	10,4
2008	1	2,1
Összesen	48	100
Átlag	2003,3	

2002 és 2005 közt volt egy nagyobb szervezetalapítási hullám, aminek az oka az lehet, hogy a Milosevic-érában nem nézték jó szemmel a civil szervezeti aktivitást. Noha a törvényi háttér adott volt a szervezetalapításhoz (kérdeszetteink egy része is ebben az időszakban jött létre), a civil aktivistákat különféle retorzióknak, állambiztonsági kikérdezéseknek vetették alá.

A Milosevic rendszer után ez az eljárás enyhült, ennek köszönhető a civil szervezetek lérejötteinek meglódulása. Vélhetően 2005-re az ilyen szándékkal bíró, de korábban a rendszertől tartó aktivisták létrehozták szervezeteiket, ezt követően csak egyfajta „természetes bővülésről” beszélhetünk.

A szervezetek alapításakor nagy szóródás mutatkozik a létszám tekintetében is. Az átlagos alapításkori létszám 39 fő volt, de ehhez egy nagyon magas szórás (52) tartozik.

Az alapítói szándék is hasonlóan széles skálán mozgott:

Alapvetően milyen céllal jött létre a szervezet? (Több említés is lehetséges)	
Hagyományőrzés	9
Szociális problémák kezelése	10
Foglalkoztatás	11
Kulturális tevékenység	10
Sport	1
Oktatás	26
Jogi segítségnyújtás	3
Közlekedés-fejlesztés	1
Emancipáció	9
Lakhatás	4
Egészségügyi programok	8
Környezetvédelem	1

A legtöbb szervezet az oktatást tartotta a legégetőbb problémának, amikor meghatározták missziójukat. A program végrehajtása során is azt tapasztaltuk, a roma aktivisták, illetve az e területen dolgozó szakértők a romák integrációját tekintve a roma gyerekek iskolai le-, illetve kimaradását tekintik a legégetőbb és más negatív társadalmi jelenségek háttérében álló problémának.

Nagy számban említették még a foglalkoztatás, szociális problémák és kultúra területét. Talán meglepő és a roma lakókörnyezeteket ismerve mindenképpen problematikus a mégoly tág értelemben vett környezetvédelem kérdésének ilyen mértékű negligálása.

Magyarországon jól ismert probléma, hogy a formális civil szervezeti státusz mögött olyan intézményi (önkormányzati, állami) tevékenység finanszírozási igénye húzódik, amely egyébként az adott anyaintézmény kötelező feladata volna. Olykor ez állami költségvetésből finanszírozott szolgáltatás, olykor nem elég a hozzáférhető állami-önkormányzati forrás. A végeredmény tekintetében azonban az ilyen jellegű, forráskiegészítő tevékenység, illetve a ezeknek a feladatoknak a nem megfelelően tisztázott keretek közti átvállalása képes aláásni a civil szektor működési elvét, logikáját – a civil ethoszt.

A vajdasági roma szervezetek esetében ennek a problémának a meglétéről azonban csak jóval kisebb mértékben beszélhetünk. Egyrészt vagy hiányoznak azok a – Magyarországon költségvetésből finanszírozott – szolgáltatásformák, amelyekről szó van (például iskolai szegregáció felszámolására hivatott

normatíva) vagy nem megfelelő rendszerszerű bevezetésük és megfelelő szintű finanszírozásuk egyszerre hiányzik (például foglalkoztatási programok).

Tapasztalatunk szerint a programban érintett roma civil szervezetek tevékenységi köre valóban civil és közösségi alapon valósul meg – még ha szoros együttműködés keretében is a szintén „közösségibb” alapú helyhatósági-önkormányzati rendszerrel.

Alátámasztja ezt az tény is, hogy a szervezetek főleg egyéni, magánszemélyek vagy közösségek kezdeményezésére jöttek létre:

<i>Kinek a kezdeményezésére jött létre a szervezet?</i>	<i>Szervezet</i>	<i>%</i>
Magánszemélyek	28	68,29
Helyi közösség (önkormányzat) ⁴	3	7,32
Más szervezetből vált ki	10	24,39

E számok bemutatásakor ki kell emelni, hogy nem azt kérdeztük, hogy kik voltak az alapítók, hanem a szervezetalapítás kezdeményezőinek kilétére voltunk kíváncsiak. Mindezek után, ha figyelembe vesszük a civil aktivitás elnyomásának jelenleg is érezhető hatását, valamint a kezdeményezők státuszát, nem tűnik megalapozatlannak kijelenteni, ez a szervezeti kör talán jobban megfelel a függetlenség, valódi civil ethosz meglétének, mint a magyarországi roma civil szervezeti kör.

4 A „helyi közösségek” kifejezés használata a magyarországi használatnak felel meg. Amennyiben eltérünk ettől és a Vajdaságban bevett, közigazgatási értelmében használjuk ezt, külön jelezzük.

Gazdálkodásuk tekintetében is nagy szórást találunk a szervezetek körében: Az átlagos éves mérlegfőösszeg átlagosan 4,017 euró volt, ehhez azonban 5,882 euró szórás tartozik. Még ha figyelembe vesszük, hogy hat szervezet nem rendelkezhetett a kérdésés időpontjában teljes lezárt pénzügyi évvel, ezek az adatok két fontos tényre mutatnak rá: A kérdezett szervezetek pénzügyi háttere aligha teszi lehetővé a folyamatosan fenntartott professzionális működést.

Továbbá még a legjobban finanszírozott szervezetek is messze elmaradnak a Magyarországon már elérhető EU-s forrásokat felhasználó roma szervezetektől. A szervezetek zöme – még a megfelelő vásárlóerőparitás figyelembe vételével is – alig éri el egy egyszerű NCA működési támogatást felhasználó magyarországi roma szervezet bevételszintjét.

A gazdasági adatokat támasztja alá a szervezetek személyi hátterének fejletlensége is:

<i>Van-e a szervezetnek fizetett alkalmazottja?</i>		
Nincs	36	75,0%
Alkalmi	10	20,8%
Rendszeres	2	4,2%
Összesen	48	100,0

Ezek a szervezetek tehát valóban inkább önkéntes alapon működnek, mintsem az intézményesülésükről egyáltalán beszélhetnénk. A kérdés természetesen főleg az, hogy ennek oka pusztán a forráshiány, vagy valóban erősebb civil-közösségi háttérről beszélhetünk, mint Magyarországon.

Erre vonatkozóan jelzésértékű lehet, hány szervezetnek van könyvelője.

<i>Van-e a szervezetnek könyvelője?</i>		
Nincs	10	20,8
Alkalmi	20	41,7
Rendszeres	18	37,5
Összes	48	100

Mint látható, amennyiben a kötelező intézményesülésről, a könyvelő alkalmazásáról van szó, ezt jóval nagyobb arányban oldják meg a szervezetek valamilyen formában, mint a fizetett alkalmazott problémáját.

Ugyanígy, ha a szervezeteknek bármiféle jogi segítségnyújtásra van szükségük, 70%-uk tud valahonnan segítséget kérni. Az aktivisták-önkéntesek bevonása, mint láttuk elkerülhetetlen a szervezet működéséhez, és mintegy 17%-uk egyetemi végzettségű külső segítők közreműködésére is számíthat.

A szervezetek ma már főként az interneten tájékozódnak, ezen a módon a legkönnyebb elérni is őket. Mindössze 10 szervezet nem használja valamilyen rendszerességgel az internetet:

<i>Milyen gyakran használják az internetet?</i>		
	Szervezet	%
Naponta	24	63,16
Hetente	6	15,79
Alkalmilag	8	21,05
Total	38	100

Saját honlapja három szervezetnek van, hírlevelet egyetlen szervezet sem készít.

A szervezetek környezetükhöz, közösségeikhez való viszonyát, elfogadottságukat a következő táblázat mutatja be.

Osztályozza le a szervezet és a következő intézmények közti viszonyt

(1 – nagyon rossz; 5 – kiváló; 0 – semmilyen kapcsolat nincs)

	átlag	nincs kapcsolatuk	Az összes szervezethez képesti arány, %
II.2.1 Helyi közösség	3,52	10	20,83
II.2.2 Polgármester	3,43	11	22,92
II.2.3 Óvodák	4,04	4	8,33
II.2.4 Általános iskolák	4,13	3	6,25
II.2.5 Szakképző iskolák	4,14	14	29,17
II.2.6 (Nem roma) civil szervezetek	4,31	13	27,08
II.2.7 Rendőrség	4,08	10	20,83
II.2.8 Támogatók (Adományozók)	3,58	13	27,08
II.2.9 Vállalatok	3,48	17	35,42
II.2.10 Egészségügyi intézmények	3,83	6	12,50
II.2.11 Egyház	4,5	18	37,50
II.2.12 Szociális központ	3,45	6	12,50

Adatgyűjtésünknek talán ez a része a legérdekesebb, mivel kirajzolja azt a kapcsolati hálót, amelyben a szervezetek tevékenységüket megvalósítják.

A legtöbb szervezet az óvodákkal és iskolákkal tart fenn kapcsolatot. Ezt interjúink eredményei és a projekt tapasztalatai is alátámasztják. A legtöbb roma szervezet és aktivista a vajdasági roma társadalom legsúlyosabb problémáinak okát az oktatási rendszer diszfunkcionalitásában látja, ezért tevékenységük is ezt a szektort célozza. Szerencsére kapcsolatuk ezekkel az intézményekkel jónak mondható.

Közepesnek mondható a helyi hivatalos (választott) intézményekkel fenntartott viszony és túl jónak sem mondható. Ugyanez igaz a támogatókkal, vállalatokkal fenntartott kapcsolatra is.

Kevés szervezet tart fenn bármiféle kapcsolatot egyházakkal, de amelyik igen, az kifejezetten jó kapcsolatról számolt be.

Mint ahogy a települések nagysága, úgy a helyi roma közösség nagysága eltérő volt.

Az átlagos településnagyság 59,000 fős volt, de ez a nagy szórás miatt sokat nem árul el a települések tényleges méretéről. A legkisebb település 750 fős volt, míg a legnagyobb (Újvidék) 400,000 lakosságú⁵.

A romák létszamarányára vonatkozóan a következő adatokat kaptuk a településekről:

Legnagyobb arányú roma lakosság:	60% (egy település)
Következő legnagyobb arány:	20%
Átlag:	7,34%
Szórás:	10,34%

5 A „helyi közösségek“ kifejezés használata a magyarországi használatnak felel meg. Amennyiben eltérünk ettől és a Vajdaságban bevett, közigazgatási értelmében használjuk ezt, külön jelezzük.

A roma identifikáció a kérdezett besorolása alapján történt.

A kérdezettek a településeik legfontosabb problémáit a következőkben látják:

Település legfontosabb problémái				
	Legfontosabb	2. legfontosabb	3. legfontosabb	Összes említés
Infrastruktúra hiánya	14	4	2	20
Rossz gazdasági helyzet	2	3	5	10
Magas munkanélküliség	10	10	6	26
Szabadidős tevékenységek hiánya	0	5	1	6
Elvándorlás	0	0	1	1
Lakáshiány-életkörülmények	5	4	2	11
Oktatás	3	4	2	9
Környezetvédelem	0	2	0	2
Egészségügy	1	0	1	2
Szociális problémák	2	2	1	5
Önkormányzat elutasító magatartása	1	0	1	2

A legtöbb említést a magas munkanélküliség kapta, jóllehet nem ez a probléma jelentette a leggyakrabban *elsőként* említett kihívást. A legtöbbeknek, elsősre a rossz infrastruktúra jutott eszébe, azaz a rossz közlekedési viszonyok, a polgárháborús időszakban leromlott épületállomány. (Beszélgetéseinkből tudjuk, hogy ez a kép azért olyan szembetűnő, mert a felnőttkorú lakosságnak van összehasonlítási alapja a milosevic-i éra előtti állapothoz képest, azaz a mostani állapotot nemcsak abszolút értelemben, hanem relatíve is rossznak értékelik.

A magas munkanélküliség az egész szerb (ezen belül: vajdasági) társadalmat sújtja, de ezt a teljes társadalom esetében strukturális problémaként értékelik a válaszadók, míg (a következő táblázatban láthatjuk) a romák esetében a rossz oktatási viszonyokat tartják ennek okának.

Viszonylag sokszor említették még a lakhatási- és életkörülményeket és az általános rossz gazdasági helyzetet.

A településeken belül, az ott élő romák a következő problémákkal kell, hogy szembesüljenek:

Településen élő romák legfontosabb problémái				
	Legfontosabb	2. legfontosabb	3. legfontosabb	Összes említés
Oktatás	10	16	0	26
Lakáshiány-életkörülmények	6	3	11	20
Magas munkanélküliség	15	12	4	31
Infrastruktúra hiánya	6	1	5	12
Diszkrimináció	1	1	1	3

Itt már látjuk a magas munkanélküliség és rossz oktatási teljesítmény összefüggését, és ismét magas említést kapott a lakhatással kapcsolatos problémakör.

Mint látjuk, a diszkrimináció csak elenyésző mértékben szerepel a spontán említett problémák közt.

Meg kell itt is említenünk, hogy a környezetvédelem ügye szinte nem tematizálódott a kérdezettek körében és a többségi társadalom intézményrendszerével kapcsolatos említések alacsony száma is azt igazolja, hogy ha létezik is szegregáció illetve diszkrimináció a Vajdaságban, azt nem tekintik elsődleges problémának, vagy a többi probléma gyökerének.

Eddigi tevékenységükről

35 szervezetnek volt már valamiféle saját projektje, 24 szervezet számolt be már több saját projektről is.

Projektjeik, főként a közösség szükségletén alapultak:

Honnan jött a korábbi projekt ötlete?	Eset
Közösség szükséglete	35
Egyéni kezdeményezés	11
Más civil szervezet ötlete	10
Önkormányzattól származott	3

Összesen 33 esetben készítettek igényfelmérést a projekt előtt.

Hogyan készült az igényfelmérés? (Több válasz is lehetséges volt.)	
Beszélgetés, kapcsolattartás	25
Interjú (szóban, írásban)	6
Már létező adatbázis felhasználásával	6
Kérdőív segítségével	4

A projektek lebonyolításába elég széles körben sikerült különböző szereplőket bevonni:

Kik vettek részt a projekt lebonyolításában? (Több válasz is lehetséges volt.)	
Iskolák	5
Szociális szervezet	6
Más alapítvány	18
Önkormányzat	14
Kulturális szervezet	7
Közösség	7
Helyi érdekeltségű vállalat	4
Kórház	3
Rendőrség	1
Minisztérium	2

A legfontosabb partnernek a helyi közösségek (önkormányzat) és más civil szervezetek számítottak. Itt is azt tapasztaljuk, hogy a for-profit szektorral a roma civil szervezetek alig tudnak együttműködést kialakítani. Közös projektjük az oktatási intézményekkel sem sok volt a kérdezetteknek, ami azért meglepő, mert az igényeik és a fenntartott kapcsolatok intenzitása is azt sugallná, hogy gyakori a tartalmi együttműködés köztük. Magyarázat lehet erre talán az oktatási tárgyú, de civil szervezetek bevonásával lebonyolított projektek finanszírozására szolgáló források hiánya Szerbiában.

Projektünk egyik fontos eleme a projekt-tervező és -pályázatíró tudás átadása volt, ezért különösen fontos, hogy kik készítették korábban a szervezetek pályázatait.

Ki készítette a pályázatot? (A nem sikeres pályázatokat is tartalmazza a táblázat.)

A szervezet	11
Az elnökség	7
Nem volt pályázat	18
Más civil szervezet	11
Magánszemély	10
Az önkormányzat	2

Az igényekről

A program előkészítéseként megkérdeztük a szervezeteket, milyen területeken volna leginkább szükségük a képzésre.

Milyen területeken lenne a legnagyobb szükség a szervezeti vezetők, aktivisták továbbképzésére?	Összesen	%
Projekttervezés, pályázatírás	28	58,3
Csapatépítés	10	20,8
Források feltérképezése	18	37,5
Számítógépkézelés	9	18,8
Kapcsolattartás	8	16,7
Szervezetvezetés	9	18,8
Külföldi példák bemutatása	4	8,3

Mint látjuk, programunk, amelynek legfontosabb részét a projekt-fejlesztés, pályázatírás jelentette, létező igényen alapult. Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy ezek a szervezetek ma is működnek, hasznos tevékenységet hajtanak végre, ugyanakkor célunk az volt, hogy a Szerbia számára hamarosan megnyíló uniós fejlesztési forrásokhoz is hozzáférjenek. Ehhez azonban olyan készségekre és tudásra lesz szükségük ezeknek a szervezeteknek, amely illeszkedik az uniós eljárásrendhez, pályázati szisztémához.

A program végrehajtói meglehetősen kritikusan viszonyultak a korábbi években Magyarországon meghonosodott – sokszor nem valós uniós elvárásokon alapuló – merev, bürokratikus eljárásrendhez, és helyi közösségeket, civil szervezeteket fejlesztő tevékenységük mellett részt vettek számos olyan kezdeményezésben, amely a támogatási rendszer észszerűsítésére és méltányosabbá tételére irányult.

Emellett azonban nem lehet eltagadni a projekt-menedzsment racionális voltát, hasznosságát – a megfelelő kereteken belül. Ennek a fajta tudásnak félreértelmezett haszna az, ha az csak a támogató igények felől fogalmazódik meg. Azok a szervezetek, amelyek strukturáltan, a projekt-logika mentén tudnak működni nemcsak nagyobb eséllyel juthatnak fejlesztési forrásokhoz, de a szervezeti fenntarthatóságuk is nő, valamint a célcsoport számára nyújtott szolgáltatásaik is hatékonyabbá válhatnak.

Nemcsak úgynevezett nyitott kérdéssel közelítettük meg a szervezetek képzéssel kapcsolatos igényeit, hanem válszthattak egy előre megadott válaszlístából. Az eszerinti eredményt a következó táblázat tartalmazza:

<i>Melyek azok a témák, amelyek fontosak volnának egy képzésen?</i>	<i>Említés</i>	<i>%</i>
Szervezetvezetés, csapatépítés, szervezetfejlesztés	47	97,9
Stratégia tervezése	47	97,9
Önkéntesek, helyi segítók szervezése, partnerség építés	46	95,8
Projekttervezés és projektvezetés	47	97,9
Költségvetés-tervezés	48	100
Pályázatírás	44	91,7
Másutt sikeres projekt-típusok megismerése	48	100
Forrás-szerzés, adományozói kapcsolattartás	21	43,8
Elszámolás, szakmai jelentések összeállítása	47	97,9
Közösségfejlesztés, közösségi projektek	46	95,8
Médiakapcsolatok	42	87,5
Kapcsolattartás intézményekkel, önkormányzatokkal	46	95,8

Az egyik legfontosabb információ ebben a táblázatban a magas említési arány és a hozzá tartozó alacsony szórás. Ennek értelmezésére két lehetőségünk van: A kérdezettek a felajánlott válaszlehetőségeket úgy tekintették, mintha ezek egy már eleve megtervezett kézís „kötelező” elemei volnának, amelyeknek elutasítása udvariatlanság volna. A másik értelmezési lehetőség természetesen az egyszerűbb: Ezekre a felajánlott tartalmakra mind szükség mutatkozott.

Egyetlenválaszlehetőségesetébentalálunkcsakfeltűnőenalacsonyabbemlítésigyakoriságot: Ez az adományozói kapcsolattartás. (Ez a tény önmagában cáfolja némileg az iménti első értelmezési lehetőséget.) Tapasztalatunk szerint a szervezetek valóban úgy gondolják, hogy – amennyiben már létrejött – jól tudnak kommunikálni, kapcsolatot tartani a támogatókkal. Talán merészség ezt kritizálni, mégis meg kell jegyeznünk, ezek a típusú kapcsolataik ezidáig eseti, nem egy hosszabbtávú, pontos eljárásrenden alapuló támogatói kapcsolat volt. E szervezetek (néhánytól eltekintve) még azelőtt állnak, hogy valódi parterni viszonyt alakítottak volna ki professzionális fejlesztő szervezetekkel, donorokkal.

A költségvetéstervezés, pénzügyek nemcsak a kérdésés során, hanem a képzéseken is az egyik legnépszerűbb témának számítottak. A szervezetek nagy igyekezetet mutattak a költségvetéskészítés megtanulása, a pénzügyi tervezés iránt – s itt ismét egy jelentős különbséget tapasztaltunk a magyarországi roma civil szervezetekhez képest.

Összefoglalás

Adatgyűjtésünk célja kettős volt: Információt szerezni a projektbe bevonandó szervezetekről, de valójában az egész vajdasági roma civil szektorról a tekintetben, milyen körülmények közt tevékenykednek, milyen célokat tűztek ki maguk elé.

A másik cél a képzési program előkészítésének konkrét igénye volt, annak felmérése, a szervezetek munkáját milyen tartalmú képzéssel tudjuk a leginkább segíteni.

Tapasztalatunk szerint a vajdasági civil szervezetek mind finansziálisan, mind a bejegyzés és működés jogi körülményeit tekintve nehezebb körülmények közt működnek. Az utóbbi nehézséget nem annyira a jogi környezet jelenti, hanem az elmúlt évek civil működést elnyomó jellegének nehezen eltűnő volta. Többen említették, hogy még ma is kell ahhoz civil kurázsiz, hogy civil szervezetet alapítson valaki – jóllehet, konkrét retorzióról vagy kellemetlenségről az elmúlt évekből már senki nem számolt be.

E civil szervezetek működését emellett a valódi civil háttér jelenti, ami nemcsak a működési körülmények mostohaságával, a szinte teljes mértékben önkéntes munkára való utaltságával írható le, hanem a valódi közösségi beágyazódottsággal is.

Ez jelenti egyszersmind a célcsoporttal tartott szoros(abb) kapcsolatot, de a helyi és állami intézményrendszertől való függetlenséget is. Ez utóbbi oka persze lehet az önkormányzati-állami források hiánya vagy elenyésző mértéke is, azaz lehetséges, addig állhat fenn e függetlenség, amíg az állam-önkormányzat nem jelenik meg a civilek által nyújtott szolgáltatások „megrendelőjeként”,

vagy jelentősebb támogatásaival nem kényszeríti ki a magasabb szintű professzionalizálódást/bürokratizálódást és conformizálódást/lojalitást.

A vajdasági roma civil szervezetek jelenleg még e szint előtt állnak és ezért is jelent különösen komoly kihívást a maguk elé támasztott célok elérése, így főleg az oktatáson belüli projektek végrehajtása, a vajdasági romák legnagyobb problémájának tartott alacsony iskolázottság elleni küzdelem. Az oktatási rendszer – véleményük szerint – kifejezetten alacsony színvonalú szolgáltatást nyújt, a roma gyerekek megtartására képtelen. Gondot jelent továbbá a szülő háttér motivátlansága is.

Érdekes módon projektünk során a szegregált oktatásra szinte senki nem tett említést, de ugyanígy az előítéletesség, rasszizmus sem tematizálódik olyan gyakorisággal e körben, mint Magyarországon. Ennek talán magyarázata lehet jugoszláv múlt multietnikus(abb) hagyománya, de nem jelenti és jelentheti azt, a Vajdaság területén ne volnának találhatóak szegregált lakóköznyezetek, képzési formák.

Programunk során arra törekedtünk, kiszolgáljuk a résztvevő szervezetek képzési igényeit: mutassuk be az uniós támogatási rendszer alapjait, a projekttervezést, -menedzsmentet; adjunk jó példákat a magyarországi gyakorlatból, de mutassunk is be olyan eseteket, amelyek inkább arra jók, hogy a vajdasági roma civil szervezetek már ne kövessék el azokat.

Béres Tibor

Gyöngyös, 2008. december 1.